Pseŭdoştiinţă contemporană

Elise Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, în 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie pag. 57—143.

Istoriea limbii trebue făcută nu fragmentar, ci în complexitatea ei, în întregimea ei, aceasta ar fi o *istorie pragmatică a limbii*. Într-o asemenea istorie pragmatică a limbii diferitele subdiviziĭ de până acum, care sînt, ori mai bine ar trebui să fie după D-na R. 1 tezaurul cuvintelor, 2 baza articulaţiei, 3 înţelesul cuvintelor, 4 accent, 5 formarea cuvintelor, 6 construcţiea sintactică, 7 funcţiunea, 8 aşezarea cuvintelor, trebuesc considerate la un loc, deodată toate. Ar zice cineva că acest lucru nu se poate, pentrucă limba nu-i numai ceva psihic, ci şi fizic, aşa că ea trebue studiată şi după metoada ştiinţilor naturale. Aceasta nu-i adevărat, pentrucă mecanic nu se petrece în limbă nimic, ci fenomenele care se petrec inconştient într-însa aŭ căpătat această stare de inconştienţă în urma unei nesfîrşite deprinderi ontogenetice şi filogenetice. Dela capul locului toate aceste fapte aŭ fost conştiente. La ştiinţile naturale aparţine numai fiziologiea sunetelor, care studiează posibilitatea fizică a producerii acestora. Producerea de fapt a lor aparţine psihologiei sunetelor. Şi pentru aceĭa tratatele de fiziologie a sunetelor ar trebui să ţină socoteală de această dublă discuţie a producerii lor: fiziologiea sunetelor de o parte, psihologiea sunetelor de altă parte.

Observaţie. 1. Subdiviziea istoriei limbii e o necesitate, bazată pe însăş firea limbii. Nu e ceva arbitrar, rezultat din capriţiul cercetătorului. Ea stă în legătură cu progresul ştiinţii. Subdiviziea se observă în toate ştiinţile. O încercare de a zvîrli totul la un loc e o întoarcere înapoi spre ignoranţa din care n-a scăpat, relativ, omul decît prin analiză. 2. Faptul că limba ar fi ceva şi fizic, astfel că ar necesita întrebuinţarea metoadelor ştiinţilor naturale, n-ar putea fi o piedecă pentru *istoriea pragmatică* a limbii, în caz cînd aceasta, aşa cum o înţelege D-na R., ar fi posibilă, căci, dacă e posibilă o istorie pragmatică a fenomenelor psihice, pentru ce n-ar fi posibilă şi o istorie pragmatică a fenomenelor fizice? Dar care aceste vorbe, *istorie pragmatică, metoade ale ştiinţilor naturale*, nu sînt o îmbătare cu apă rece? 3. Dacă fenomenele inconştiente din limbă sînt bazate pe deprindere, atunci la începutul limbii toate fenomenele acestea eraŭ conştiente? Mai întîiŭ acest lucru e imposibil de ştiut prin proprieа observaţie. Apoi inducţiea, singurul mijloc de [illegible]

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

că, dacă sînt astăzi fenomene inconștiente în limbă, au trebuit să fie și la începutul limbii. Apoi fenomenele inconștiente ale limbii sînt atît de enorm de numeroase față cu cele conștiente și prezintă o atît de enormă regularitate și măestrie (comparabile cu regularitatea și măestriea tuturor fenomenelor inconștiente din restul naturii), încît nu poți tăgădui o afinitate între ele și fenomenele inconștiente din restul naturii (acelea necontestat inconștiente). Și să admitem că fenomenele limbii ar fi pur psihice. Dar activitatea psihică este toată conștientă? Elaborarea noțiunilor este conștientă?

*

Sunetul produs devine limbă numai cînd este prezentă intenția unei comunicări. Limba e o *instituție*. Fiindcă limba nu este ceva fizic mecanic, pentru aceia nici nu trebue să ne așteptăm să găsim în ea exactitatea matematică din fenomenele fizice. Chiar în privința sunetelor o asemenea exactitate matematică nu trebue să ne așteptăm să găsim. Fenomenele fonetice, ca și cele semantice, pleacă din același izvor, din Psyche. Pentru aceia într-adevăr în fenomenele fonetice se observă influința analogiei, deoarece o schimbare într-o articulație se propagă la toate cazurile analoage.

Observație. Va să zică limba e o *instituție*, o *convenție*, o *legislație*, o rezultatul oarecum al unui congres al primilor vorbitori, care s-au hotărît *să facă* limba, pentrucă au constatat că este ceva trebuitor. Acest lucru s-a mai spus: nihil novi sub sole. Dar oare cum s-au înțeles oamenii între dînșii, dacă nu puteau încă să vorbească? Ori, ca să nu ducem lucrul la absurd, măcarcă modul de a se exprima al D-nei R. ne îndrituește la aceasta, va să zică cel dintîiu început de limbă al celui dintîiu vorbitor s-a făcut în urma hotărîrii voluntare a acestuia de a se servi de sunete pentru a-și face cunoscute cunoștințile. Dar dacă n-ar fi venit în minte acelaș lucru la mai mulți deodată, oare ce s-ar fi făcut cu voința *izolată* a primului încercător de a vorbi? Li-a venit, deci, acelaș lucru în cap la mai mulți? Și se naște atunci întrebarea, oare de unde a provenit această conformitate de voință și de mijloace la oamenii din aceiaș comunitate? Această conformitate de voință și de mijloace era tot un product al voinții? Este oare un product al voinții, al convenției, al *instituției* faptul că rag vacile tot la un fel și viteii tot la un fel?—Și dacă fenomenele fonetice pleacă din Psyche, este aceasta un motiv ca la ele să nu se observe regularitatea și exactitatea matematică din fenomenele fizice? Psyche nu face și ea parte din natură întocmai ca și fenomenele fizice? Este posibilă în general *neregularitatea*? Nu cumva această neregularitate este numai aparentă, datorită imperfecției cu care noi putem analiza fenomenele psihice? Nu cumva această neregularitate este bazată numai pe extraordinar de marea variabilitate a fenomenelor psihice, pe care conștiința cea atît de mult lăudată nu o poate stăpîni nici măcar atîta cît, foarte necomplect de altfel și pe acest din urmă teren, stăpînește fenomenele fizice?—Dacă analogiea (din punct de videre filologic înțeleasă, nu logic) influințează și producerea sunetelor, în felîul acela că o schimbare odată provocată servește ca model pentru schimbările ulterioare (căci așa a înțeles lucrul probabil D-na R.), constitue aceasta o neregularitate, o abatere dela exactitatea matematică ce stăpînește schimbările din lumea fizică? Dar încă odată, ce-i aceia neregularitate? Se poate în general înțelege ce-i aceia o neregularitate?

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

*

Deci, fiindcă limba e ceva psihic și chiar o instituție, apoi e posibilă o istorie pragmatică a limbii. Decît numai o mare deosebire există între istorie (Geschichtsschreibung) și istoriea limbii (Sprachgeschichtsschreibung), în felul acela că istoriei pragmatice îi preced analele, pecînd analele limbii, faptele limbistice a căror legătură intimă și succesivă trebue să o constate istoriea limbii, ni sînt necomplect și defectuos cunoscute, întrucît limba vorbită este numai fragmentar înregistrată, iar limba scrisă este totdeauna ceva înapoiat și învechit. D-na R. își propune să cerceteze în sînul limbii latine apariția fenomenelor romanice și să stabilească o legătură cauzală între aceste fenomene și, într-o cîtva, o cronologie relativă. Pentru aceasta se vor lua în considerație și manifestările psihice precum și cele psiholizice ale limbii, și se vor întrebuința toate mijloacele, și cele psihologicolimbistice, și cele fiziologice, și cele istorice. Și anume, pentruca reușita să fie sigură, datele mai mult sau mai puțin teoretice ale cercetărilor psihologicolimbistice și datele practice ale cercetărilor fiziologice vor fi întrebuințate la istoriea limbii.

Observație. Toate acestea sînt o înșirare de termeni tehnici care ne fac să întrevidem o mulțime de științi pe care D-na R. le posede cu profunditate, se pare (studii psihofizice, studii psihologico-limbistice, studii fiziologice, studii istorice, toate cu privire la istoriea limbilor), și care pe noi ignoranții ne fac numai curioși să le videm utilizate de D-na autoare.

*

D-na R. intră în materie. Cel dintîiu lucru pe care-l cercetează este ușurința cu care se schimbă cele opt părți constitutive ale limbii, fixate de D-sa la începutul studiului D sale, materii pe care istoriea limbii le-a cercetat pînă acum izolat, dar pe care viitoarea istorie pragmatică a limbii le va cerceta la un loc. Ordinea de ușurință a schimbării este următoarea (începînd dela cele care se schimbă mai lesne): 1 cuvintele, 2 baza articulației (adecă articulația sunetelor afară de accent), 3 înțelesul, 4 accentul (D-na R. înțelege prin accent și începuturile și sfîrșiturile sunetelor [Einsatz, Absatz], apoi cantitatea sunetelor), 5 formarea cuvintelor, 6 construcția sintactică, 7 așezarea cuvintelor.

Observație. D-na R. înțelege prin formarea cuvintelor (Wortbildung) nașterea formelor gramaticale prin izolare. Se pare că D-sa nu deosebește lucrurile de raporturi ori chiar că nu-și dă socoteală de existența acestor din urmă. Pentru D-sa faptul că un cuvînt devine cu vremea formă gramaticală înseamnă că cuvîntul devine „fără înțeles", „inhaltleer", și cade la rangul de „arătător formal al funcțiunii". *Fără înțeles?* Cum *fără înțeles*, dacă *arată funcțiunea?* Ce-și închipuește D-na R. prin *funcțiune?* Să dau un exemplu. *Volo laudare* era la început un complex de lucruri (a voi, a lăuda) și de raporturi (abstract, rezultat al unei activități, siguranță, prezent, singular, persoana întîia, obiect drept). Cu încetul însă a perdut înțelesul unui lucru (a voi) și a două raporturi (prezent, obiect drept) și a căpătat înțelesul unui nou raport (viitor). În această transformare voiŭ din cuvînt a devenit formă gramaticală: de unde avusese și înțelesul de lucru, a perdut acest înțeles, a păstrat o parte din înțelesurile de raporturi și a căpătat un înțeles de raport nou. Dar prin această transformare el n-a devenit gol de înțeles, fără înțeles, inhaltleer.—Dintre formele gramaticale astfel născute prin izolare sufixele derivative și prefixele derivative se schimbă mult mai lesne și ar fi trebuit prin urmare separate de celelalte forme.—Formele sînt [illegible] sintactică,

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

într-un paragraf aparte, și apoĭ după construcțiea sintactică, în acelaș paragraf cu această din urmă. Prin construcțiea sintactică (die syntaktischen Gebilde, die syntaktische Fügung) D-na R. înțelege izolarea în diferitele ei faze până la nașterea formelor. D-sa spune că nu poate separa *forma* de construcțiea sintactică și pentru aceĭa n-o discută a parte. Cu toate acestea *forma gata* este una și izolarea sub diferitele ei faze este *alta*. Și nu putem pricepe ce ordine cronologică fixează autoarea formeĭ, întrucît pe de o parte o pune înaintea izolărĭĭ sub numele de Wortbildung, iar pe de altă parte o pune după izolare, în care caz spune că nu o poate separa de această din urmă.

*

Care sînt cauzele psihologice ale schimbărĭĭ? Este lucru lămurit (es ist klar) că acele fapte limbistice care se schimbă mai greŭ încep a se schimba mai degrabă. De pildă așezarea cuvintelor se schimbă cel mai greŭ: eĭ bine ea începe a se schimba maĭ degrabă. Pentru ce se schimbă așezarea cuvintelor? Sînt doŭă felĭurĭ de a vorbi, unul care ține maĭ puțin socoteală de ascultător, altul care ține mai mult socoteală de ascultător. Cel dintîĭŭ este cel latin, german—arhaic, cel de al doilea este cel romanic—modern. Pentru aceĭa unuĭ German i se pare clară vorbirea romanică, iar unuĭ Neolatin i se pare obscură vorbirea germană. La început omul n-a ținut socoteală de ascultător și punea necunoscutul înaintea cunoscutuluĭ, determinantul înaintea determinatuluĭ. Cu încetul însă a ținut socoteală de dînsul. Cînd s-a întîmplat aceasta, a început să se facă deosebire între vorbirea ocazională, subiectivă, unde nu se ține socoteală de ascultător, și vorbirea uzuală, habituell, obiectivă. În care se ține socoteală de ascultător și în care vorbitorul pleacă totdeauna dela cunoscut la necunoscut, dela determinat la determinant. Să considerăm acum cea mai veche așezare de cuvinte obiectivă noŭă cunoscută, cea arhaică [sic!]. Principiul aceștiet așezărĭ de cuvinte este că se pune întîĭŭ determinantul și apoĭ determinatul. Așezarea ocazională opusă eĭ nu putea consista în altă ceva decît a pune determinatul înaintea determinantuluĭ, și aceasta este tocmaĭ așezarea modernă Cînd va deveni uzuală această din urmă așezare, atunci va deveni ocazională celalaltă, opusă eĭ, care va deveni la rîndul eĭ uzuală, și tot așa mai departe.

Observație. Maĭ întîĭŭ nu este clar de feĭ că schimbarea care se face mai greŭ începe maĭ degrabă. Aceasta e absurd. Să admitem că ordinea de ușurință a schimbărĭĭ este aceea stabilită de D-na R. La un moment dat, de pildă astăzĭ, cuvintele dintr-o limbă, în totalitatea lor considerate, sînt cele maĭ noŭă fapte limbistice, fiindcă ele s-aŭ schimbat maĭ mult, maĭ rapide; așezarea cuvintelor, din contra, este cel maĭ vechĭŭ fapt limbistic, pentrucă ea s-a schimbat maĭ greŭ, maĭ încet. Aceasta nu însemnă însă de feĭ că cuvintele aŭ început să se schimbe mai tîrzĭŭ, iar așezarea cuvintelor a început să se schimbe maĭ degrabă! Cînd cuvintele din limbile romanice eraŭ față cu cele din limba latină foarte mult schimbate deja, prin împrumuturĭ din limbĭ străine și prin derivărĭ analogice, așezarea cuvintelor era încă cea latină. Tocmaĭ tîrzĭŭ a început așezarea *modernă*, cum o numește D-na R., să înlocuiască pe cea *arhaică*, și după ce această așezare modernă a devenit uzuală, ea a rămas așa până astăzĭ, învremece cuvintele nu aŭ încetat de a se tot schimba până astăzĭ. Firește (și aceasta este într-adevăr lămurit, ea ist klar) că dacă considerĭ față cu cuvintele actuale așezarea actuală, aceasta e maĭ veche, dar aceasta nu înseamnă că așezarea a înce-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

put a se schimba mai degrabă!—Dar apoi, ce poate să însemneze afirmarea D-nei R., că așezarea arhaică este acea în care nu se ține socoteală de ascultător, acea în care vorbitorul, din punct de vedere *subiectiv* punîndu-se, pune determinantul înaintea determinatului, necunoscutul înaintea cunoscutului, și că cu toate acestea această așezare arhaică este cea *obiectivă*? Ce poate să însemneze aceasta, că aceiaș așezare de cuvinte, în care vorbitorul neținînd socoteală de ascultător pune determinantul înaintea determinatului, este și subiectivă și obiectivă? „Să considerăm cea mai veche așezare de cuvinte *obiectivă* nouă cunoscută, care se găsește în așa numita așezare de cuvinte *arhaică*," zice D-na R.. Și ce este *arhaic*? „Dacă în loc de latin și romanic întrebuințăm expresiile *arhaic* și *modern*, apoi zicem așa: așezarea de cuvinte modernă ține mai mult socoteală de ascultător decît așezarea arhaică". Dar *obiectiv* ce-i? „Într-un timp cu mult anterior oricărei tradiții și-a dat întîiaș dată socoteală vorbitorul că a vorbi și a asculta sînt lucruri care merg mînă în mînă (in einer ausserordentlich weit hinter aller Ueberlieferung liegenden Zeit ging den Sprechenden der Sinn für das Ineinandergreifen von Sprechen und Hören auf). Aceasta a însemnat un progres spre obiectivarea vorbirii, în care vorbitorul nu se mai exprimă în mod impulsiv, cum îi vine lui la socoteală, ci într-o ordine oarecare. Numai cînd vorbitorul este în stare să se pună în poziția ascultătorului, numai atunci poate el în mod conștient să așeze părțile vorbirii sale astfel, încît să se facă priceperea comodă pentru ascultător. Din acest moment începe contrastul dintre vorbirea ocazională și cea uzuală, contrastul dintre vorbirea subiectivă și vorbirea obiectivă. Căci vorbirea uzuală este aceea făcută cu băgare de samă, care pășește dela cunoscut spre ceva nou și necunoscut vorbitorului". Va să zică așezarea *arhaică*, cea latină, este și *subiectivă* și *obiectivă*? Nu voiu să discut aici dacă într-adevăr așezarea *arhaică* este mai subiectivă decît cea modernă, ori dacă așezarea romanică i se pare Germanului mai clară decît propriea sa așezare (lucru de care mă îndoesc grozav: D-na R. probează prin această afirmare multa sa lectură în limbi romanice). Eă mă țin de susținerile D-nei autoare și întreb cum poate fi așezarea *arhaică* și subiectivă și obiectivă totodată?—Trecînd la altă ordine de idei, să admitem că D-na R. are dreptate cînd susține că în istoriea limbilor se succedează așa numitele așezări arhaice și moderne. Ce motivare psihologică găsește D-sa pentru acest fenomen? Dacă pentru faptul că urmează o așezare modernă unei arhaice s-ar putea găsi motivul că vorbitorul ține socoteală de ascultător (admițînd că într-adevăr așa este), atunci pentru faptul că urmează o așezare arhaică unei moderne ar trebui să se găsească motivul că vorbitorul devine din obiectiv, cum era, mai subiectiv, din om care ținea socoteală de ascultător devine om care nu ține socoteală de acesta. Aceasta e concluziea logică. În locul ei D-na R. stabilește o alta, aș putea-o numi capriționsă: față cu o așezare uzuală oarecare așezarea ocazională nu poate fi decît o așezare contrarie celei uzuale. „Principiul așezării arhaice a vorbelor și cugetărilor este punerea determinantului înaintea determinatului. Așezarea ocazională contrarie nu poate fi alta decît aceia în care se pune determinantul după determinat, și, tocmai, aceasta este principiul așezării moderne a vorbelor și cugetărilor. Dacă așezarea arhaică a fost cea uzuală, apoi așezarea modernă a fost unica ocazională posibilă". Va să zică omul are propensiea de a vorbi totdeauna altfel de-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

cît cum este deprins să vorbească. Aceasta va fi poate adevărat. Dar atunci toată povestirea D-nei R. (de altfel încurcată și contrazicătoare) despre vorbire subiectivă și obiectivă, despre vorbire care nu ține socoteală de ascultător și vorbire care ține socoteală de ascultător, trebue să lasă din joc, trebue exclusă. Cela ce spune D-na R. la începutul paragrafului și ceia ce spune D-sa la sfîrșitul paragrafului sînt lucruri care se exlud: dacă limba romanică are altă așezare de cuvinte decît limba latină, aceasta nu se datorește faptului că s-ar fi prefăcut vorbirea din subiectivă în obiectivă, ci faptului că vorbirii uzuale latine s-a opus o vorbire ocazională contrarie, care cu vremea a devenit și ea uzuală! In rezumat, acest „Psychologischer Exkurs über die Ursachen sprachlicher Veränderung", să mă ierte D-na R., n-are într-însul Psyche de fel.

*

Care sînt cauzele fiziologice ale schimbării? Diferitele stări psihice, precum emoție, mînie, frică, îndoială, aŭ efect asupra mișcărilor toracelui, deci asupra curentului expirator. Ce influință are curentul expirator asupra cantității, intensității și înălțimii sunetelor? Cantitatea atîrnă nu de înălțime, ci de felul curentului expirator. Durata articulației atîrnă de energiea mușchilor. Energiea mușchilor cuprinde buzele, limba, vălul palatului, coardele vocale și este direct proporțională cu apăsarea curentului expirator asupra trahei. Energiea musculară pentru o vocală este cu atît mai mare cu cît articulația are loc mai sus în gură (proba s-a făcut la bolnavii de paralysis glosso-labio-laryngea, care nu pot pronunța sunetele *i, r, l, s, t, d*). Între energiea musculară și puterea curentului expirator nu este legătură necesară, așa că numai decît un curent expirator puternic să fie însoțit și de o puternică energie musculară. *Altfel este raportul între puterea curentului și energiea musculară la vocale și altul la consonante.* La vocale curentul atîrnă de energiea musculară, este cel mai strimt la *i*, cel mai larg la *a*, cel mai puternic la *u*: intensitatea curentului este invers proporțională cu strîmtarea articulației.

Observație. Intru cît energiea musculară pentru o vocală este cu atît mai mare cu cît articulația are loc mai sus în gură, iar intensitatea curentului este invers proporțională cu strîmtarea articulației, urmează că la vocale intensitatea curentului este direct proporțională cu energiea musculară.

Deci „la vocale raportul între energiea musculară de o parte și tăriea și volumul curentului expirator de altă parte este variabil (ein schwankendes)."

Observație. Această concluzie e curioasă, din cele de mai sus nu rezultă că raportul este „ein schwankendes".

La consonante din contra energiea musculară atîrnă de curent: cu cît e mai puternic curentul, cu atît trebue să fie mai mare energiea musculară, amîndoi factorii cresc și scad împreună, sînt cei mai puternici la *p*, cei mai slabi la *g*. Deci pentru consonante „se aplică regula următoare: energiea musculară este direct proporțională cu puterea curentului expirator (die Leistungen des Trachealdruckes, der Muskelspannung und des Expirationstromes sind einander gerade proportional)".

Observație. Prin urmare este aceiaș regulă ca la vocale! Atunci ce se face cu susținerea D-nei autoare că *altfel este raportul între puterea curentului și energiea musculară la vocale și altul la consonante?* Apoi propozițiile „la vocale atîrnă curentul de energiea musculară", „la conso-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

nante atîrnă energiea musculară de curent", sînt greșite: merg mînă în mînă cei doi factori și se întîmplă ca unul să provoace pe celălalt, dar nu atîrnă regulat unul de altul. Și chiar nici nu merg mînă în mînă totdeauna, așa că se poate întîmpla să pronunțe cineva un *p* cu puternică energie musculară și cu slab curent expirator, cu același curent expirator ca la *b*, cum are loc lucrul în limba germană pe unele teritorii.

În ce privește raportul dintre energie și durată, lucrul stă tocmai altfel la vocale decît la consonante: la vocale cu cît energiea e mai mare, cu atît durata e mai scurtă (*i* e mai scurt decît *e*); tot astfel la vocale cu cît curentul e mai mare, cu atît durata e mai mai scurtă. Adecă energiea musculară și mărimea curentului stau la vocale în raport invers cu durata. La consonante din contra durata stă în raport drept cu energiea musculară și mărimea curentului, labialele sînt mai lungi decît guturalele și explozivele încordate sînt mai lungi decît explozivele laxe, luîndu-se în considerare numai timpul în care articulațiea se efectuează, iar nu timpul cît articulațiea durează.

Observație. Care timp însă se ia în considerație la vocale? Acel în care articulațiea se efectuează orî acel cît articulațiea durează? Despre aceasta nu spune D-na R. nimic. Numai atunci se poate stabili o deosebire între vocale și consonante din acest punct de videre, al raportului adecă între durată de o parte și energie de altă parte, cînd comparațiea se face între momente analoage, cînd adecă se consideră timpul în care se efectuează articulațiea la vocale și la consonante, orî timpul cît durează articulațiea la vocale și la consonante. De altfel spusele D-nei R. aă mai mult aerul unor afirmații goale, căci vre-o autoritate în materie nu citează precis. Un lucru este sigur, că cu cît o articulație e mai grea de făcut, cu atît efectuarea ei ține mai multă vreme. Acest lucru îl recunoaște și D-na R. ca ceva firesc: „mai multă vreme trebue ca să se facă o închidere puternică decît una slabă (es dauert länger bis ein fester Verschluss gebildet ist, als ein loser)." Nu se poate pricepe atunci pentru ce efectuarea articulației lui *i*, care e mai grea de făcut, ar dura mai puțin timp decît a lui *e*, care e mai ușoară de făcut. La acestea se mai adaugă următoarele încurcături: D-na R. se pare că înțelege prin consonante numai explozivele, căci, după ce a vorbit despre consonante, adaugă: „Spirantele (die Engelaute) prezintă cele mai variate gradații între vocale și consonante". Apoi D-na R., măcar că a susținut că alt raport există la vocale între durată și energie și altul la consonante, trage concluziea următoare pentru *toate* sunetele: „durata atîrnă, deci, de curentul expirator, iar curentul expirator se măsoară după apăsarea lui asupra traheii. Dacă se întărește curentul, se mărește apăsarea asupra traheii și se scurtează durata articulației." Pentru pricepererea acestei propoziții să se observe celălaltă—vezi mai sus p. 62 r. 18—, că *energica musculară este direct proporțională cu apăsarea curentului expirator asupra traheii.*

Fiind așa, o stare psihică oarecare provoacă un curent expirator oarecare și acesta provoacă o schimbare în articulație. Două cazuri se pot întîmpla: întîiu, acțiunea pasivă provocată de curent este contrabalansată de cea activă, adecă de cea uzuală, pe care vorbitorul o ține în loc în mod conștient (eine bewusste Gegenleistung aller Organe), așa că vorbitorul vorbește mai tare orî mai slab decît de obiceiu, dar sunetele rămîn neschimbate; al doilea, acțiunea pasivă provocată de curent

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

nu este contrabalansată de cea activă conştientă, atunci articulaţiea se adaptează puterii curentului, se schimbă, schimbarea apoi cu vremea din ocazională devine uzuală şi se moşteneşte dela o generaţie la alta.

Observaţie. Crede D-na R. că întrebuinţarea uzuală este ţinută în loc, neschimbată, în mod *conştient?* Dacă înţelege D-sa prin această *conştiinţă* conştiinţa naturii, celei independente de *eu*, n-am nicio întîmpinare de făcut. Dacă însă crede că *eul* este conştient de asemenea procese fizice, apoi atunci mă îndoesc foarte mult şi protestez în numele bunului simţ. Şi cum că D-na autoare într-adevăr crede că asemenea procese fizice sînt nu numai *conştiente*, dar chiar *voluntare*, se vede din următoarele cuvinte ale D-sale: „Fiecare membru al unei comunităţi limbistice va întrebuinţa pentru o explozivă, pe care şi-a pus în minte să o pronunţe, faţă cu un curent expirator oarecare, acel grad de presiune a traheii [presiunea traheii, Trachealdruck=energie musculară, vezi mai sus p. 62 r. 18], care este de trebuinţă ca să nu se schimbe sunetul; cînd cineva scoate din gură un curent oarecare, se şi gîndeşte la energiea musculară pe care trebue să o întrebuinţeze ca să nu se schimbe sunetul (Jedes Mitglied einer Sprachgemeinschaft wird zu einem etwa von ihm beabsichtigten Verschlusslaut von vornherein in normaler Sprechweise für den Luftstrom einen solchen Trachealdruck verwenden, dass die Organspannung keine von dieser normalen Sprechweise abweichende zu sein braucht; man bedenkt schon die Organspannung, während man den Luftstrom reguliert)."

Rezultă adesea schimbări identice provocate de diferiţe împrejurări:

i>*e* din cauză că curentul e puternic şi organele se despart mai tare, ca să-i deie drumul să iasă.

Observaţie. Acest lucru n-a fost prevăzut de D-na R. până acum, despre aşa ceva D-sa n-a vorbit până acum. Apoi, conform celor spuse de D-sa, tocmai *i* se potriveşte mai bine cu un curent puternic decît *e*. De acest motiv *fiziologic* D-na R. se serveşte mult pentru a explica schimbările sunetelor, după cum se va vedea mai la vale.

i>*e* din cauză că curentul e slab.

i>*e* în mod conştient, prin aceea că la un curent slab se gîndeşte cineva că e mai bine să pronunţe un *e* care să se audă decît un *i* care să nu se audă.

Observaţie. Aşa ceva nu e de crezut şi face parte din extraordinarele păreri pe care le are D-na R. despre *conştiinţa* vorbitorului.

e>*i* din cauza creşterii energiei curentului. Această schimbare se potriveşte apoi cu tonul înalt muzical dela sfîrşitul cuvintelor; pentru aceia în limbile, cum era latina preistorică, unde tonul înalt muzical cade la sfîrşitul cuvintelor, se explică de ce se prefac *e* şi *o* finali în *i* şi *u*.

Observaţie. Despre acest pretins accent muzical latin vezi mai la vale. În ce priveşte faptul că *o* s-ar preface în *u* din cauză că *u* s-ar potrivi mai bine cu un ton muzical înalt, D-na R. se înşeală, deoarece tonul propriu al lui *u* este *mai jos* decît acel al lui *o*. Vezi Scripture în Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der roman. Philologie VII, 36. De altfel lucrul se poate constata lesne numai cu urechea.

e>*i*, efect al scăderii intensităţii curentului, prin aceia că printr-un fel de reacţie, cînd scade intensitatea curentului, se încordează mai tare organele articulatoare.

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

Observație. Sigur că în mod *conștient*, macar că D-na R. nu se pronunță precis: „eine Herabminderung der Intensität bewirkt als Gegenleistung eine stärkere Organspannung." Sigur că în mod *conștient*, pentrucă altfel este imposibil de explicat cum s-ar putea articulația lui *e*, care e mai potrivită cu curentul slab, să se schimbe în articulația lui *i*, care e mai puțin potrivită. Dar această conștiință care lucrează prin reacție este un fel de procedare arbitrară, pe care D-na R. n-a cuprins-o în cercetările D-sale până în acest moment. De acest motiv *psihologic* D-na autoare se servește mult pentru a explica schimbările sunetelor, după cum se va vedea mai la vale.

În afară de schimbările în articulații produse prin schimbările în energiea mușchilor și în puterea curentului expirator, mai au loc schimbări produse prin vorbirea șoptită, care schimbări însă, propriu vorbind, se datoresc tot curentului expirator, care altfel are loc la șoaptă decît la vorbirea obișnuită.

Observație. Prin șoaptă (Flüstern) D-na R. înțelege vorbirea afonă, căci spune că la șoaptă coardele vocale sînt dezlipite în toată întregimea lor. La șoaptă din contra coardele vocale sînt lipite în toată întregimea lor și curentul expirator iese numai printre cartilajele aritenoide.

*

Cu ajutorul acestor date psihologice și fiziologice se va încerca acum D-na R. să descrie înșirarea romanizmelor în limba latină. Pentru aceasta vrea întîiu autoarea să răspundă la întrebarea „ce-i limba latină populară? cînd încep limbile romanice?" Limba latină populară este limba vorbită, limba ocazională a tuturor claselor sociale; ea a existat în toate timpurile; ea nu este limba numai a claselor de jos și nici nu este mărginită numai la un anumit timp; este o greșală de a considera limba latină populară ca un fel de succesoară a limbii clasice latine, care ar fi început să existe numai în așa numita perioadă postclasică; tot așa e o greșală de a considera ca populară numai limba vorbită, ocazională, a claselor de jos.—Limbile romanice apar atunci cînd apar fenomenele romanice; fenomenele romanice apar însă încă în cele mai vechi inscripții, 5—6 secul a. Chr.; aceste fenomene romanice sînt față cu cele latinești ca modern față cu arhaic, ele sînt creațiile nouă ale limbii latine.

Observație. D-na R. observă în cele mai vechi inscripții așezarea romanică a cuvintelor, determinantul după determinat, Duenos med fefaked Numesioi (unde dativul obiect nedrept Numesioi este pus *după* predicat). Acest fapt a și făcut-o pe D-sa să susțină extraordinara teză că lucrurile care se schimbă mai greu, tocmai acelea încep a se schimba mai degrabă, vezi mai sus p. 60. De unde știe însă D-na R. că acea așezare romanică, cu determinantul după determinat, ce se observă deja în inscripții din veacurile 5—6 a. Chr., este o creație nouă față cu așezarea latină, care ar fi mai veche? De unde știe D-na R. că acea așezare romanică n-a fost cumva tocmai cea mai veche, față cu care așezarea latină ar fi o creație nouă?

*

Ritmul propoziției latine. Raportul dintre poziția cuvintelor și ritmu. Dacă se schimbă poziția cuvintelor, se schimbă și ritmul. Ce e propoziția (Satz)? O bucată de vorbire dintre două pauze mai mari, ori că va fi complectă din punct de videre logic, ori că nu va fi. O subdi-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

vizie a aceștei bucăți mari, așezată între două pauze mai mici, e tot propoziție.

Observație. D-na R. înțelege prin propoziție (Satz) perioada, περίοδος, a metricilor și retorilor greci. Negreșit că cuvintele tehnice sînt convenționale și că cineva poate să dea unuĭ cuvînt tehnic orice înțeles va găsi de cuviință. Cu toate acestea chipul cum D-sa, în definiția ce dă propoziției, vorbește de propoziția principală și de propoziția subordinată, arată un amestec curios de înțelesurile propoziției, așa cum de obicelŭ se înțelege propoziția, și de înțelesurile perioadeĭ: „Prin propoziție (Satz) înțeleg o vorbire așezată între două pauze de respirație (Atempausen) mai mari. Unde vorbirea se sfîrșește, adecă unde are loc pauza de respirație, se sfîrșește și propoziția, fără să se ia în considerație dacă vorbirea este completă după cerințele logicii, orĭ dacă gîndirea totală este exprimată numaĭ în parte. O parte dintr-o asemenea propoziție (der Teilsatz), care se găsește între două pauze de respirație micĭ, are valoarea uneĭ propoziții întregĭ (Vollsatz). Propoziția secundară (der Nebensatz) nu este doar dela capul locului decît tot o propoziție întreagă (ist ja ursprünglich ein Vollsatz), care devine subordinată numaĭ în mod secundar (der erst sekundär in Abhängigkeit gerät). În propoziția secundară [adecă subordinată] așezarea cuvintelor este mai conservatoare decît în propoziția principală (Hauptsatz) și păstrează mai multă vreme tipul vechiŭ". ??

„Prin ritmu înțeleg alternarea dintre părțile marcate și cele nemarcate ale vorbiriĭ, marcarea (scoaterea la iveală, scoaterea în relief, Hervorhebung) poate să aibă loc prin mijlocirea accentuluĭ muzical, orĭ a puteriĭ curentuluĭ expirator, orĭ a lungirii (cantității)."

Observație. Ritmu bazat numaĭ pe accentul muzical nu există. Această părere stă în legătură cu înțelegerea greșită a accentuluĭ, despre care se va vorbi mai la vale. Tot așa nu există ritmu bazat pe lungire (Dehnung): ritmul perioadeĭ grecești, la care s-a gîndit D-na R., era bazat pe cantitate combinată cu un accent expirator și muzical independent de accentul cuvîntuluĭ.

Sînt două feluriĭ de poziții ale cuvintelor (așezărĭ ale cuvintelor): un felĭu, în care oricare parte poate fi scoasă la iveală prin ritmu, de pildă într-o propoziție germană oricare parte poate fi accentuată; alt felĭu, în care nu oricare parte poate fi scoasă la iveală prin ritmu și la care trebue să intervină o schimbare în poziția cuvintelor, după cum cineva vrea să scoată în relief prin ritmu cutare saŭ cutare parte, de ex. propoziția franceză *je ne l'ai pas vu* trebue să primească formele *ce n'est pas moi qui l'ai vu* orĭ *ce n'est pas lui que j'ai vu*, dacă vrea să accentueze cineva pe *je* orĭ pe *l*. Pleciud dela aceste considerații, combinate cu faptul că partea cea importantă (das Wichtige) este cea accentuată, D-na autoare a cercetat într-o scriere anterioară, pe care n-am cetit-o, Ueber die Entwicklung der romanischen Wortstellung aus der lateinischen, Halle, 1903, pag. 46 sqq., poziția accentului în propoziția latină și a constatat că în limba latină accentul era la mijlocul propoziției, pentrucă acolo se găsia partea principală (das Wichtige), adecă determinantele.

Observație. Macarcă n-am cetit lucrarea pomenită a D-neĭ R., tot însă îmĭ permit să întîmpin că *forma* determinantuluĭ este adesea înșelătoare, deoarece foarte de multe orĭ este discordanță între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției, mai ales cînd propoziția latină, ca și

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

cea germană, putea fi accentuată în orîcare parte a ei fără ca să fie necesară o schimbare în poziția cuvintelor.

Chestiunea însă a *marcării* ritmice din propoziția latină nu va fi complect lămurită decît cînd se va constata natura acestei marcări. Era ea adecă de natură muzicală, expiratorie, orî cantitativă? La început vorbirea era subiectivă, determinantul se punea înaintea determinatului, adecă ritmul era descendent, natura lui era muzicală.

Observație. Cum că natura lui era muzicală, e o simplă afirmare. Ca probă aduce D-na R. limba greacă, unde accentul ar fi fost muzical. Întrucît însă nu poate exista accent muzical fără ca să fie însoțit de un accent expirator, căci nu pot exista numere de vibrații în unitatea de timp (accent muzical) fără ca acele vibrații să aibă și o amplitudine oarecare (accent expirator), chiar în limba greacă, orîcît de muzical ar fi fost accentul, acel accent era numai decît în acelaș vreme și un accent expirator. Faptul că ritmul perioadei grecești nu ținea socoteală de accentul cuvîntului nu este o probă că acest accent ar fi fost muzical prin excelență, că adecă tonul silabei accentuate ar fi fost foarte înalt față cu tonul silabelor neaccentuate (orî foarte jos, căci a fi un ton foarte jos față cu altele e tot atît de bătător la ureche, ba chiar mai bătător), ci este o probă că accentul expirator al cuvîntului era puțin remarcabil. Iar probele care se aduc că în cutare timp ritmul grecesc a început să țină socoteală de accentul cuvîntului, de pildă că la Babrios penultima perioadei este totdeauna accentuată cu accentul cuvîntului, orî că la Nonnos perioada se termină în oxytona orî paroxytona niciodată în proparoxytona, aceste probe nu arată că accentul expirator ar fi înlocuit pe cel muzical, ci numai că accentul expirator a devenit puternic din slab ce fusese mai înainte. Pentru a proba mai departe că accentul latin era un accent muzical D-na R. recurge la expresiile metaforice ale gramaticilor, care se potrivesc încă mai bine cu accentul expirator decît cu cel muzical. Iaca una din probele D-sale: Varro „scire autem oportet vocem tres habere distantias, longitudinem, altitudinem, crassitudinem". După D-na R. *altitudo* însemnă aici accentul muzical și *crassitudo* însemnă accentul expirator. Altitudo însă e o metaforă, *proprie* nu însemnă nimic aici, *figurat* însă se potrivește mai bine cu accentul expirator decît cu cel muzical, căci mai multă asămănare este între altitudo și amplitudinea vibrațiilor, care crește dela minimum la maximum în diverse chipuri și se manifestează la auz (căci la gramaticii greci și latini numai despre auz poate fi vorba) printr-o creștere și scădere (tot metafore și acestea) a puterii sunetului, printr-o urcare și coborîre (alte metafore) a puterii sunetului; mai multă asămănare, zic, este între altitudo și amplitudinea vibrațiilor decît între altitudo și numărul de vibrații în unitatea de timp, care se manifestează la auz prin—aici avem nevoe iarăș de metafore, dar *urcare* și *coborîre* sînt din cale afară de figurate! Se zice, negreșit, cînd e vorba de numărul vibrațiilor în unitatea de timp, că *urc* și *scobor;* dar cînd vreaŭ să vorbesc de creșterea și scăderea amplitudinii vibrațiilor, nu zic tot *urc* și *scobor?* Se zice, negreșit, cînd e vorba de un ton cu multe vibrații în unitatea de timp, că e tonul *ascuțit;* dar cînd crește amplitudinea treptat pînă la maximum și apoi scade brusc la minimum, nu se zice cu acelaș metaforă că accentul e *ascuțit?* Altitudo în mintea lui Varro foarte probabil (între nimic mai puțin probabil decît cum vrea D-na R. și cu D-sa toți par-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

tixanii accentului muzical) a însemnat creșterea și scăderea accentului expirator, iar crassitudo a însemnat amplitudinea vibrațiilor în general: cum că se ridică sunetul dela minimum la maximum de amplitudine și că scade dela maximum la minimum, aceasta era pentru Varro *altitudo*; cum că acel sunet e spus mai tare ori mai încet, aceasta era pentru el *crassitudo*. Cum că alături cu accentul expirator exista și cel muzical, aceasta se înțelege dela sine, unde este unul este numai decît și celălalt; și cum că alături cu mișcarea expiratorie a observat Varro și pe cea muzicală, aceasta se înțelege dela sine. Dar că acea metaforă *altitudo* ar însemna că accentul latin era un accent slab expirator și foarte remarcabil muzical, aceasta nu se poate admite cu niciun preț. Altă citație, din Martianus Capella, a D-nei R.: „et est accentus seminarium musices, quod omnis modulatio ex fastigiis vocum gravitateque componitur, ideoque accentus quasi adcantus dictus est." *Fastigia, gravitas* sînt ca și *înalt, scobor, ascuțit, grav*, etc. tot metafore care nu însemnează nimic propriu nicî, și care se potrivesc *figurat* tot atît de bine, ba încă mai bine, cu accentul expirator. Dar se pune mare preț pe *accentus*, după cum se pune mare preț pe corespondentul său grec (pe care l-aŭ tradus Romanii în limba lor) προσῳδία. *Cîntec!* Decî trebue să fie numărul de vibrațiî! Dar dacă Grecul (căcî de Roman, care a tradus pe Grec, nu mai vorbesc) ar fi vrut să exprime accentul expirator, nu l-ar fi numit tot *cîntec*, προσῳδία? Faptul că slăbești și întărești succesiv și simetric glasul nu-ĭ tot așa cîntec ca și acela că urcî orî scoborî în gama muzicală? Dar oare în poezica greacă, care nu era copleșită (atunci cînd era cîntată, și poezica greacă era totdeauna cîntată) de melodie și armonie ca poezica cîntată modernă, nu juca rolul cel mai mare *ictus*, σημασία, care era un accent expirator independent de accentul cuvîntului? D-na R. a uitat să citeze singurul loc din gramaticiî vechi, care nu-ĭ metaforic și exprimă în mod *propriu* că accentul latinesc era un accent expirator. Servius în Donato Keil IV 426: „accentus in ea syllaba est quae plus sonat; quam rem deprehendimus si fingimus nos aliquem longe positum clamare; invenimus enim naturali ratione illam syllabam plus sonare quae retinet accentum, atque usque eodem nisum vocis ascendere". E din al patrulea secul Servius și mărturisa lui n-are valoare pentru timpul lui Cicero, dar și Martianus Capella e din secolul al cincilea. Și ca să profit de ocazie, voiŭ adăogi că locul din Vitruvius, în care ține așa de mult Havet, nu probează nicî el din punct de videre al accentului muzical absolut nimic. Iată-l, de architectura V, 4, 2 (îl iaŭ din Ahlberg Studia de accentu latino): „Vox enim mutationibus cum flectitur alias fit acuta alias gravis duobusque modis movetur, e quibus unus effectus habet continuatos alter distantes. Continuata vox neque in finitionibus consistit neque in ullo loco, efficitque terminationes non apparentes, intervalla autem media apparentia, uti sermone cum dicamus *sol, lux, flos, vox*. Nunc enim nec unde incipit nec ubi desinit intelligitur, nec quae ex acuta facta est gravis, ex gravi acuta apparet auribus; per distantiam autem e contrario. Namque cum flectitur immutatione vox, statuit se in alicuius sonitus finitionem, deinde in alterius, et id ultro citro crebre faciendo inconstans apparet sensibus, uti in cantionibus, cum flectentes vocem varietatem facimus modulationis. Itaque intervallis ea cum versatur, et unde initium fecit et ubi desiit apparet in sonorum patentibus finitionibus: mediana autem latentia intervallis obscurantur". Aceste vorbe

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

ale lui Vitruvius eŭ le traduc astfel: Cînd un cuvînt se declină orĭ se conjugă, primește diferite accente, uneorĭ ascuțite, alte orĭ grave. Efectul produs la urechea ascultătorului e însă diferit, după cum cuvîntul face parte dintr-o propoziție orĭ este pronunțat a parte. Cînd cuvîntul este pronunțat într-o propoziție împreună cu alte cuvinte, nu se observă nicĭ începutul lui, nicĭ sfîrșitul lui, nicĭ variabilitatea accentului său, ci numaĭ accentul în el însuș, ca element remarcabil al silabeĭ mijlociĭ, este perceput. Cînd cuvîntul, din contra, e pronunțat izolat și petrecut prin diferite forme flexionare, atunci atenția e atrasă de începutul și de sfîrșitul cuvîntului, precum și de variabilitatea accentului dela o formă la alta, cea comparabilă cu melodica muzicantului, iar accentul în el însuș, ca element remarcabil al silabeĭ mijlociĭ, nu este băgat în samă.

Dar acum, fie că va fi fost accentul latin expirator, fie că va fi fost muzical, despre care accent, adecă despre care silabă accentuată vorbește D-na R.? Se gîndește D-sa la silaba accentuată cea cunoscută (cînd penultima este lungă, accentul este pe penultima, etc.)? În privința aceasta D-sa nu ne lămurește, căci iată ce spune în special pag. 87: În latina clasică toate cele treĭ chipurĭ de a marca silabele erau în vigoare, accentul muzical, accentul expirator și cantitatea silabelor, și anume pe o silabă (pe inițială) era accentul expirator, pe alta (pe finală) era accentul muzical, iar între ele undeva era cantitatea. Se petreceau, spune D-na R., în latinește lucrurile ca în franțuzește, unde în anumite împrejurări un cuvînt ca *nation* are pe *na* accentul muzical, iar pe *tion* accentul expirator, astfel că *nation* formează un grup de două silabe tot una de remarcabile, un fel de spondeu format, în cele două silabe ale sale, prin mijloace fiziologice deosebite.

Observație. Mai întîĭ de toate nu numaĭ în franceza, ci în toate limbile, unde de obiceĭŭ este concordanță între accentul muzical și cel expirator, în felĭul acela că acolo unde amplitudinea este mai mare există și cea mai mare înălțime a tonuluĭ (orĭ cea mai mică, de pildă în dialectele germane șvabe, alsaciane și elvețiane, Bremer Deutsche Phonetik 195, în limba suedeză, Axel Kock Die alt-und neuschwedische Akcentuierung, vezĭ Revue critique 1902, I pag. 118), se întîmplă discordanțe în *anumite* împrejurărĭ, astfel că, dacă de obiceĭŭ limba cîntă mai sus silaba cu accentul emfatic (prin accent emfatic înțeleg accentul expirator al cuvîntuluĭ), în *anumite* împrejurărĭ cîntă mai sus o silabă neaccentuată cu accentul emfatic. Și în rominește, de pildă, unde de obiceĭŭ un cuvînt ca *oameni* are silaba *oa* pronunțată cu mai mare amplitudine de vibrațiĭ decît silaba *meni* și în aceĭaș vreme o are mai sus cîntată decît silaba *meni*, se întîmplă în *anumite* împrejurărĭ ca tocmaĭ silaba *meni* să fie pronunțată cu un ton maĭ înalt, ba chiar cu mult maĭ înalt, macarcă cu o amplitudine a vibrațiilor maĭ mică decît aceea a lui *oa*. În asemenea caz discordanța dintre accentul muzical și cel expirator face serviciu de formă gramaticală și exprimă raporturile numeroase de mod desemnate în chip sumar cu numele de *exclamare* și *întrebare*. Cum că acest lucru s-a petrecut și în limba latină, este absolut sigur. Dar nu acest lucru voește să spună D-na R., ci acela că, în afară de exclamare și întrebare, erau în limba latină unul lîngă altul întrebuințate, în mod independent unul de altul, accentul expirator pe o silabă, accentul muzical pe altă silabă, la care se maĭ adăogea *cantitatea* pe silabele intermediare. Unde era accentul expirator? Pe inițială, spune D-na

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

R.. Unde era accentul muzical? Pe finală. Dar accentul cel cunoscut (indiferent de ce natură va fi fost), cel mărginit la penultima, antepenultima şi în anumite cazuri la ultima (cînd penultima este lungă, accentul este pe penultima, etc.), acel accent ce fel era? Despre aceasta nu spune D-na autoare nimic, ci legîndu-se de un presupus accent anteclasic primitiv latinesc, unde iniţiala ar fi fost cu accentul expirator, iar finala cu accentul muzical, D-sa începe să ne facă dela pag. 89 înainte istoricul, complect fantastic, al transformărilor pe care le-ar fi suferit accentele anteclasice latineşti, pînă ce aŭ ajuns în limba latină postclasică să devină accent *expirator* pe acele silabe, pe care ne spun gramaticii că era accentul latinesc (cînd penultima este lungă, accentul este pe penultima, etc.), acel accent latinesc despre care partizanii accentului muzical spun că era muzical pe vremea clasicilor şi despre care, pentru vremea clasicilor, D-na R. n-are nicio părere. Regret că nu pot fi clar, dar întreaga expunere a D-neĭ R. este un haos.

Îndată după aceasta face D-na R. în mod arbitrar istoricul accentuării latine.

1. La începutul începutului, în Urlateinisch, fiecare cuvînt avea cîteun accent. Ce fel de accent? Muzical? Expiratoriu? Nu se poate şti („nu se poate şti ce fel era accentul primitiv").

2. La cuvînt (şi anume *după* cuvînt) se lipeşte un determinant, care cu vremea devine sufix, formă gramaticală. Determinantul primeşte un accent mai puternic, şi anume un accent muzical. Faţă cu acest accent principal al determinantului accentul cuvîntului, despre care D-na R. a spus că nu ştie de ce natură va fi fost, devine accent secundar.

Observaţie. De unde scoate D-na R. că accentul determinantului era un accent muzical? Nu este aceasta o afirmare pe nimic bazată?

3. Prin reacţiea vorbirii ocazionale pe de o parte (vezi mai sus p. 61), iar pe de alta prin faptul că aŭ început să se alipească determinantele la începutul cuvîntului, s-a pus un accent principal expirator pe prima silabă a cuvîntuluĭ, care a devenit accentul principal, faţă cu care accentul muzical dela sfîrşitul cuvîntului a devenit accent secundar.

Observaţie. Dar accentul cuvîntuluĭ, cel fost primar şi apoĭ devenit secundar, ce a mai devenit? A dispărut? Despre aceasta nu spune D-na R. nimic. Apoĭ, dacă determinantul dela sfîrşitul cuvîntului a primit accent muzical, pentru ce n-a primit accent muzical şi determinantul alipit la începutul cuvîntului?

4. Accentul muzical dela sfîrşitul cuvîntuluĭ dispare şi accentul expirator depe iniţială se strămută, absolut fără nicio motivare din partea autoareĭ, pe silabele neaccentuate dela mijlocul cuvîntului, care fusese de altfel odată accentuate cu accentul cel principal dela capul locului, de natură dubioasă, pe care, cum am văzut, D-na R. îl face să dispară în faza 3, iar fără nicio motivare, ba chiar fără nicio pomenire. În această a patra fază ne aflăm pe terenul istoric al limbii latine, asupra căruia ne lăsase puţin mai sus în nedumerire D-na autoare, că nu ştiam ce fel de accent avusese limba latină în perioada sa istorică clasică. Cum că în latina preistorică era un accent expirator pe iniţială şi unul muzical pe finală cunoaşte D-na R. din argumentarea lui Havet, Mémoires dela société de linguistique VI, 11 sqq., cu care ocazie mai observă D-sa că acel accent expirator iniţial a fost însoţit la început de accentul muzical cel mai jos: „Accentul expirator era pe începutul cuvîntului, care început al cuvîntuluĭ evident (offenbar) avea tonul muzical cel mai jos." Fiindcă, însă, continuă D-sa, accentul expirator, cînd

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

nu i se opune un obstacol, provoacă o înălțare a tonului, apoĭ în mod necesar cu vremea silaba inițială pe lîngă accentul expirator a căpătat și un ton înalt. Apoĭ maĭ spune D na R. că eŭ n-am avut dreptate cînd am zis că un cuvînt cu accent expirator pe inițială și cu accent muzical spre sfîrșitul cuvîntuluĭ ar fi un monstru, „ein Wortungeheuer", deoarece accentuarea din limbile ungară, cehă, sîrbă, probează că poate fi accent expirator pe inițială și accent muzical pe altă silabă din corpul cuvîntului.

Observație. Mai întîĭ Havet nu spune că era accentul muzical pe finală, ci că cunoscutul accent latin (cînd penultima este lungă, accentul este pe penultima, etc.) era un accent muzical, iar pe inițială era un accent expirator. Al doilea, de unde știe D-na R. că inițiala, care avea accentul expirator, era „evident, offenbar", cu tonul cel maĭ jos? Nu este aceasta o invenție a D-sale? Dacă, după propriea mărturie a D-sale, un accent expirator puternic cere și o mare înălțime a tonuluĭ, pentru ce dela capul loculuĭ n-a fost inițiala latină, cea puternic accentuată, în acelaș vreme cu tonul cel maĭ înalt? Pentrucă i se opunea accentul muzical al finaleĭ? Dar de unde l-a scornit D-sa pe acest accent muzical al finaleĭ? Nu este doar și el o invenție a D-sale? Al treilea, pentru ce tot vorbește D-sa de tonul cel maĭ înalt, care ar sta în legătură cu accentul expirator cel maĭ puternic? Nu știe D-sa că sînt limbĭ unde accentul expirator cel maĭ puternic este însoțit de tonul cel maĭ jos (vezĭ mai sus p. 69)? Pentru ce nu s-ar fi întîmplat acest depe urmă lucru în limba latină? Pentrucă nu se petrece în limbile romanice? Dar pentru ce ar fi semănat limba latină cu limbile romanice din acest punct de videre, cînd din alt punct de videre cu mult maĭ important se deosebia după D-na R. așa de tare, că avea accent expirator pe inițială cu ton jos și accent muzical înalt pe finală, iar la mijloc cantitate goală fără accent de niciun fel? Al patrulea, eŭ știŭ foarte bine că sînt limbĭ unde silaba cu accentul expirator cel maĭ puternic are un ton muzical maĭ jos decît o altă silabă din cuvînt, care are un accent expirator maĭ slab, dar accentul muzical cel maĭ înalt (vezĭ mai sus p. 69); și aceasta, firește, în afară de exclamare și întrebare, căcĭ la întrebare și exclamare în tot felĭul de limbĭ se petrece acest lucru. (Nu în toate, vezĭ Revue critique 1911, *I* pag. 103). Aceia ce însă nu știŭ, este că să existe în vreo limbă un cuvînt în care o silabă să aibă accent expirator sadea, fără accent muzical, iar altă silabă să aibă accent muzical sadea, fără accent expirator, adecă să existe așa soĭŭ de vibrațiĭ, că să fie numaĭ amplitudine a undelor vibrătoare fără număr al acestora, orĭ să fie numaĭ numere de unde vibrătoare fără amplitudine a acestora. Și acest lucru l-a spus Havet, Mémoires de la société de linguistique VI, 11: „On a attribué à une loi d'accentuation archaïque le vocalisme de certains composés comme *afficio*. Les initiales auraient originairement porté l'accent; dans *adfacio* l'*a* atone se serait altéré en *i*, l'*a* accentué serait resté intact. Cette prétendue loi d'accentuation est chimérique". Va să zică nu era accent pe inițială în latina arhaică? „Les contemporains de Camille chantaient la note aiguë sur la même syllabe que les contemporains de César, *adfácio* et non *dáfacio*. Cette note aiguë n'a eu aucune influence sur le timbre des voyelles, non plus que sur leur syncope dans certaines combinaisons". Va să zică accentul a fost totdeauna acolo unde ni-l spun gramaticiĭ că a fost (și unde-l probează că a fost limbile romanice, care l-aŭ păstrat cu sfințenie), dar era *muzical* sa-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

dea şi n-a avut pentru aceĭa niciо influinţă conservativă asupra silabeĭ unde se găsĭa, şi pentru aceĭa, pentrucă Romanii depe vremea luĭ Camil numaĭ cîntaŭ pe *fa* din *adfacio*, dar nu-l ţipaŭ de fel, acest *fa* s-a putut preface în *fi*. Oare nu-ĭ aceasta concluxiea pe care trebue să o tragă cineva din vorbele luĭ Havet? Maĭ ales cînd Havet vorbeşte de *aiguë*, parcă numaĭ tonul cel înalt ar constitui accentul muzical, ĭar nu şi tonul cel jos, care e maĭ caracteristic încă? Cu toate acestea avea şi iniţiala ceva. Nu accentul, căcĭ acesta a fost totdeauna acolo unde ştim că a fost, ci alteeva: „Se spune că iniţialele ar fi avut în limba latină arhaică accentul. Aceasta e o chimeră". Dar ce aveaŭ iniţialele? Acestea aveaŭ intensitate sadea, aceasta e alteeva, nu-l accent. Şi apoĭ ulte ce s-a întîmplat: „La note aiguë a fini par attirer sur elle l'intensité. *Amâri* est devenu *amâi*". Vezĭ? De o parte intensitate fără accent, ĭar de altă parte accent fără intensitate, şi apoĭ a atras accentul asupra luĭ intensitatea. Eĭ, ce concluzie ar fi putut trage cineva alta din asemenea discuţie decît aceea că Havet crede în existenţa unuĭ cuvînt monstruos, Wortungeheuer, în care o silabă să fie ţipată fără ca să fie cîntată (ca să vorbim popular), ĭar alta să fie cîntată fără ca să fie ţipată?

D-na R. plecînd dela faptul că în latina arhaică era accent expirator pe iniţială şi accent muzical pe finală, caută să explice după criteriile maĭ sus expuse (vezĭ p. 64) schimbările de sunete din cîteva din acele exemple care dela Corssen încoace se aduc necontenit pentru a proba că în limba latină arhaică era altfel de accent decît în cea clasică.

Observaţie. Acele exemple eŭ am căutat să le explic prin analogie în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für Hermann Suchier, pag. 28 sqq., dar mărturisesc că pentru unele din ele explicarea cea maĭ nimerită este aceea dată de D-na R., că adecă determinatul precedat de un determinant în izolare căpăta un accent secundar faţă cu cel principal al determinantului, aşa că, de pildă, *ré fácio* a devenit *réfacio*, apoĭ *réficio* şi în sfîrşit, cînd izolarea a fost completă, *reficio*. Ca probă de chipul cum explică lucrurile D-na R. daĭ următoarea bucată: „*fácerĕ* avea accent expirator pe iniţială şi accent muzical pe finală. Cînd *facere* s-a alipit ca enclitic la *re*, a pierdut accentul depe iniţială. De acela se schimbă articulaţiea: *réfacerĕ* devine întîiŭ *réfecerĕ* şi apoĭ *réficerĕ*. Pe de o parte starea de soaptă (Flüsterstellung) provoacă pierderea puterĭ sunetuluĭ, căcĭ cu cît coardele vocale staŭ maĭ deschise, cu atît maĭ puţin ton provoacă; ĭar pe de altă parte micşorarea intensităţiĭ are ca consecinţă o mărire a energieĭ musculare. Aceasta să nu ne mire: este o compensaţie instinctivă, prin mijlocirea căreĭa fenomenul în totalitatea luĭ păstrează suma neschimbată; micĭĭ energiĭ musculare a luĭ *a* + puternică intensitate corăspunde energiea musculară maĭ mare a luĭ *e* orĭ *i* + intensitate mică". Şi tot aşa continuă D-na explicaţiile maĭ departe. Aş maĭ avea de făcut numaĭ doŭă observaţii. συμφωνία > symphónia e pe nedrept pus printre exemplele la care s-a păstrat accentul, dar s-a schimbat cantitatea din originalul grec (pag. 93); *i* se articulează cu limba posterioară, nu cu limba anterioară (pag. 95).

Dupăce a cercetat efectul accentuluĭ expirator depe iniţială asupra silabelor neaccentuate următoare, trece D-na R. la accentul muzical depe finală, ca să vadă ce s-a maĭ întîmplat cu dînsul în cursul timpurilor. Acest accent muzical fantastic, care n-a existat niciodată, a avut după D-na R. efecte cu totul altele decît acelea pe care le atribue Havet accentuluĭ săŭ muzical

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

In vreme ce acest din urmă spune că accentul latinesc, care era muzical, n-a avut nicio putere și a lăsat silabele accentuate de dînsul să se schimbe în tot felul. D-na R. spune că accentul muzical depe finală, cîtă vreme a fost în înflorire, a împiedecat scurtarea finalei. Îndatăce a început să piardă din putere, au început și finalele să se scurteze, s-au scurtat și chiar au căzut. Și ce înseamnă această pierdere de putere? Înseamnă pierdere de înălțime. Din înalt, ascuțit, cu multe vibrații în unitatea de timp, accentul muzical depe finală a devenit grav, cu puține vibrații în unitatea de timp. Pe acest ton grav final spune D-na R. că l-a observat Quinctilianus inst. or. XII, 10, 33, cînd zice că limba latină e mai urîtă decît cea greacă, pentrucă cuvintele latinești totdeauna se termină într-o silabă gravă ori în două silabe grave.

Observație. Acea gravă, ori acele grave, despre care vorbește Quintilian, însă erau silaba ori silabele neaccentuate cu accentul emfatic expirator, silabele țipate mai puțin, în care se terminau cuvintele latinești, în vreme ce în greaca foarte adesea și finalele aveau accentul expirator emfatic, erau țipate tare (căci și în accentul grecesc partea *remarcabilă* tot accentul expirator o forma). Cum că aceste silabe finale cu accent expirator slab aveau în aceiaș vreme și un accent muzical, se înțelege dela sine; cum că acest accent muzical al silabelor neaccentuate finale latine era *mai jos* decît accentul muzical depe silaba accentuată cu accentul emfatic expirator, este probabil; dar nu faptul că silaba finală era cîntată mai jos era remarcat de Quintilian, ci faptul că era țipată mai puțin.

Și apoi ce s-a întîmplat, după ce accentul muzical depe finală a dispărut, adecă s-a prefăcut din înalt în grav, din cu mai multe vibrații în cu mai puține vibrații în unitatea de timp? Acel accent, spune D-na R., s-a mutat încet încet pe inițială, care pînă la această mutare fusese tare țipată, dar jos cîntată, și care de aici înainte, pelingă că a fost tare țipată a început să fie și sus cîntată.

Observație. Nu mai insist degeaba. Constat numai că și în această privință D-na R. susține tocmai contrariul de ceia ce susține Havet: în vreme ce H. spune că accentul muzical a atras pe cel expirator, D-na R. spune că accentul expirator a atras pe cel muzical. Pe care să credem? Firește că pe niciunul.

*

După ce a stat o bucată de vreme cuvîntul latinesc cu accent expirator pe inițială, cu accent muzical pe finală și cu silabele intermediare neaccentuate, s-a întîmplat în sfîrșit că silabele neaccentuate intermediare au atras asupra lor accentul depe inițială, și anume această atragere a avut loc din cauza vorbirii ocazionale, care procede totdeauna pe dos decît cum procede vorbirea uzuală (vezi mai sus p. 61). Cînd s-a întîmplat acest lucru? Pe vremea clasicității încă nu era gata. Pe vremea clasicității se putea accentua și *urbani* a la antica, și *urbani* a la moderna. Două probe aduce D-na R. pentru aceasta: poeziea clasică latină, cu ritmul bazat pe cantitate și pe ictus independent de accentul cuvîntului, ar fi fost imposibilă dacă pronunțarea *urbani* ar fi fost complect fixată, pentrucă cum este cu putință să-și închipuiască cineva că în poezie putea poetul să silicească accentele cuvintelor? Cum s-ar putea închipui o poezie nemțească în care poetul să accentueze *Wandlungen*? Altă probă crede că vede într-un loc din Cicero de oratore III 45, unde Cicero spune că soacră-sa vorbia altfel decît dînsul.

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

Observație. Motivul pentru care Grecii aŭ avut ca element ritmic timpurile primare, χρόνοι πρῶτοι, și ictus independent de accentul cuvîntuluĭ, a fost faptul că accentul expirator al lor era slab, iar simțul pentru cantitatea silabelor era puternic. Clasicii latinĭ, care aŭ imitat pe Grecĭ, aŭ putut și ei călca în picioare accentul cuvîntuluĭ, măcarcă în limba latină aceasta era probabil maĭ puternic decît în limba greacă, pentrucă și limba latină era tot atît de simțitoare pentru cantitatea silabelor. Toate limbile, de pildă limba ungurească, la care cantitatea silabelor este independentă de accent, în felĭul acela că să fie silabe accentuate scurte și silabe neaccentuate lungĭ, cu remarcabilă deosebire între scurte și lungĭ, sînt susceptibile de ritmica greacă antică, fără ca să se nască displăcere *mare* prin călcarea în picioare a accentuluĭ expirator.

*

Din cauză că s-a strămutat accentul de pe inițială pe silabele mijlocii aŭ rezultat în acestea schimbări provocate de intensitatea mai mare a curentuluĭ: vocalele scurte aŭ devenit mai deschise (*ĭ* > *ę*, *ă* > *ǫ*, *ĕ* > *ę*, *ŏ* > *ǫ*), din cauză că organele articulatoare s-aŭ desfăcut maĭ tare unele de altele pentru a da drum larg curentului mai mare de aer; consonantele explozive afone, care aŭ fost în latinește lenes, aŭ devenit fonice prin faptul că curentul expirator puternic a pus coardele vocale în vibrare, iar pentru a corespunde curentului slab al aerului din gură organele articulatoare bucale aŭ articulat mai slab, cu maĭ puțină energie. Cu vremea apoĭ, în urma aceloraș cauze, organele articulatoare bucale aŭ articulat încă și mai slab, s-aŭ desfăcut chiar unele de altele, și explozivele fonice s-aŭ prefăcut în spirante fonice.

Observație. Explicarea este ingenioasă. Din nenorocire întărirea curentuluĭ expirator, dacă într-adevăr ea este cauza acestor fenomene, se datorește nu strămutăriĭ accentuluĭ expirator depe inițială, pentrucă accentul expirator latin a fost acolo unde ni-l spun gramaticiĭ că a fost. Maĭ observ că nu se poate înțelege ce spune D-na R. despre explozivele palatale afone, care s-ar fi schimbat de a dreptul ca explozivele guturale fonice, adecă s-ar fi prefăcut în spirante: „O spirantă se naște, *ts* orĭ *ʒ* orĭ *ʒ*ʷ. *ts*, *ʒ* spirante?

Scurtarea silabelor neaccentuate finale a început în timpuri preistorice (*terrā*, *amōr*, *amēm*, *ămĕ*) și s-a sfîrșit tîrziŭ (-*os*,-*ās*). Decît acest fenomen, zice autoarea, mai degrabă trebue considerat în felĭul acela că vocala neaccentuată finală a rămas tot lungă, dar s-a deschis, a devenit din încordată laxă. Dacă nu cumva chiar se va fi maĭ lungit, deoarece vocalele neaccentuate finale aŭ în general tendința de a se lungi atunci cînd energiea articulațieĭ scade

Observație. D-na R. atribue, deci, fenomenul transformăriĭ silabelor finale la două cauze, la pierderea accentuluĭ muzical (vezĭ mai sus p. 73) și la strămutarea accentuluĭ expirator de pe inițială pe silabele de la mijloc, adecă la două cauze (nu numaĭ la una) care n-aŭ existat.

D-na R. cercetează apoĭ diferitele soĭuri de accente expiratoriĭ latine, luînd datele gramaticilor nu ca traduceri după grecește (ceea ce probabil aŭ fost), ci ca niște reflexe ale realităței.

Observație. Cu această ocazie face diferite observațiĭ fiziologice, care nu sînt totdeauna potrivite. De pildă, fiindcă gramaticul spune că *mĭlĭă* nu se poate pronunța cu accent ascuțit, D-na R. găsește o necesitate fizio-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

logică: în adevăr, zice D-sa, vocala lungă și încordată *(mŭ)* cere un fel de curent care face imposibilă pronunțarea cu accent ascuțit. Totuș imediat după aceasta D-sa vorbește despre accentul ascuțit pe silaba lungă într-un cuvînt ca *mŭsă* (ablativ), pe care-l explică prin aceia că s-ar întinde accentul și asupra silabei următoare. În realitate pronunțarea *mŭsă* cu accent grav orĭ circonflex pe prima silabă nu este necesară, pronunțarea *mŭsă* cu accent ascuțit pe prima silabă există foarte des. În limba română (în cazul cînd nu voim să dăm accentului rolul de formă gramaticală pentru a exprima întrebarea și exclamarea) silabele accentuate, care sînt lungĭ față cu cele neaccentuate, aŭ totdeauna accentul ascuțit, macarcă sînt lungĭ și macarcă sînt urmate de silabe neaccentuate scurte, de pildă în cuvîntul *mĕrĕ*.— D-na R. spune că în silabele închise cu sonanta lungă accentul era ascuțit, cînd silaba următoare era scurtă: *scrīptus* ar fi avut pe ī accent ascuțit. De unde știe D-sa acest lucru? Analogiea cu limba greacă (πρᾶγμα, πρᾶξις, μιμνῄσθαι, κεκτῄσθαι) trebuia să o împiedece dela această părere, cu atît mai mult că, dacă gramaticiĭ latinĭ, care copiază pe cei grecĭ, ar da asemenea semn de independență în părerĭ, că să susțină pentru limba lor un lucru ca acesta, care nu se găsește în limba greacă, ar fi ceva foarte curios.—Nu este de admis că în cuvîntul spaniol *vuelvo* silaba a doŭa este *lvo* și că—mai ales—această despărțire de silabe s-a făcut prin analogie. În general la aceste fenomene de alunecărĭ de sunete D-na R. atribue analogieĭ rolurĭ imposibile: accentul expirator pe inițială, de pildă, ar fi avut loc la început numaĭ la unele cuvinte și apoĭ s-ar fi lățit prin analogie la toate cuvintele; și altele de acest fel.

Incidental, în mijlocul unor asemenea discuțiĭ despre forma accentului, D-na R. vorbește despre efectul pe care l-a avut accentul expirator asupra vocalelor scurte urmate de o consonantă simplă: acestea anume s-aŭ lungit, de pildă *mŏdŏ* a devenit cu vremea *mōdŏ*, apoĭ *mōdō*. Tot incidental spune D-na R. pag. 115 că accentuarea cu circonflex este o condiție pentru diftongare și trimete la Goidanich L'origine e le forme della diftongazione romanza.

Observație. Goidanich susține însă că originea diftongărilĭ romanice se găsește într-o presupusă de el accentuare cu doŭă vîrfurĭ a vocalelor accentuate latinești. Accente cu doŭă (și cu treĭ și cu maĭ multe) vîrfurĭ se găsesc în toate limbile, maĭ ales în exclamărĭ și întrebărĭ. Decît numaĭ, dacă te gîndești bine la ce-l acela accentul cu doŭă vîrfurĭ, apoĭ el e de așa natură că maĭ degrabă ar provoca dieresa, ĭar nu diftongarea.

*

Accentul expirator, care a provocat lungirea vocalei scurte (*mŏdŏ* —*mŏdō*—*mōdō*, vezĭ maĭ sus), a provocat din contra scurtarea vocalei lungi. Și anume, cînd vocala lungă a fost urmată de o singură consonantă, s-a scurtat vocala și s-a lungit consonanta *(cuppa, Juppiter, muccus)*; acolo unde vocala lungă a fost urmată de consonantă lungă, s-a scurtat orĭ vocala orĭ consonanta (*stĕlla*—orĭ *stēla* orĭ *stĕlla*); acolo unde vocala lungă a fost urmată de un grup de consonante, s-a scurtat vocala *(scrīptus—scrĭtto)*. Pecînd se întîmpla fenomenul din urmă, vocala scurtă veche se deschisese deja, așa că *dĭctus* devenise deja *detto*, ĭar *scrīptus* n-a maĭ putut deveni *scretto*. Aceste fenomene aŭ fost însoțite de o schimbare în constituțiea silabelor: *scrī-ptus* a devenit *scrĭp-tus*. Lungirea vocalelor scurte din silabele deschise și scurtarea vocalelor lungĭ din silabele închise este ultima consecință a victorieĭ accentului expirator.

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

Observație. Dar categoriea scurtării vocalelor lungĭ în silabe deschise, tipul cūpa—cŭppa, unde rămîne? Apoĭ asupra chipului cum se despărțiaŭ silabele în cuvîntul *scriptus* D-sa are păreri contradictoriĭ. La pag. 114 D-sa spune că *scriptus* era un cuvînt „mit gedeckter Akzentsilbe“ (vezĭ maĭ sus p. 75), iar aiĕĭ, pag. 116, D-sa spune că *scrĭ* în *scriptus* era o silabă deschisă. Dacă trebue să credem pe gramaticiĭ latinĭ, *scrĭ* în *scriptus* era o silabă deschisă.

*

Cam în al patrulea secol după Chr. se stabilește definitiv accentul expirator pe penultima și pe antepenultima, dar accentul expirator inițial continuă încă de a exista ca accent secundar, ceia ce a făcut că în limbile romanice inițiala altfel se dezvoltă decît celelalte silabe.

Observație. În realitate în limba latină inițiala avea un accent expirator secundar, care n-are întru nimic a face cu presupusul accent expirator principal de pe inițială al D-neĭ R.. Și tot astfel unele limbĭ romanice aŭ pe inițială un accent expirator secundar, pe care de altfel ar fi hazardat să-l considere cineva ca descendentul accentului secundar depe inițială latinesc.

*

Evoluțiea fenomenelor discutate până acum s-a sfîrșit în al VI-lea secul. În al VI-lea secul însă sînt semne neîndoioase de existența deja a limbilor romanice ca limbĭ deosebite. Separarea limbilor romanice a început deci înainte de sfîrșitul evoluțieĭ. Dezvoltarea fenomenelor discutate, adecă a stăpînirii accentului expirator în ritmu ascendent-descendent și a schimbărilor sunetelor provocate de acel accent, n-a avut loc cu acelaș consecvență pretutindenĭ: mai slab în Italia de mijloc și în Sardinia; mai puternic în Galia, Reția, Italia de nord; mijlociu în Iberia și Rominia. Limba dalmată are o poziție cu totul a parte. Ritmul ascendent-descendent latin s-a prefăcut în ritmu ascendent în limbile romanice. În limba franceză începe să apară ocazional ritmul descendent.

*

La sfîrșit D-na R. vorbește de schimbările provocate la limbile romanice în articulațiea sunetelor prin curentul expirator.

D-na R. atribue faptului că curentul expirator este puternic pe silaba accentuată și relativ slab pe silabele neaccentuate următoarele fenomene: 1. Diftongarea vocalei din silaba accentuată. 2. Lungirea consonantelor. 3. Căderea sunetelor. 4. Scăderea plenitudiniĭ. 5. Schimbarea consonantelor în felul aceia că explozivă afonă devine fonică și fonica se preface apoĭ în spirantă și vocală; cu cît accentul e maĭ puternic, cu atît consonanta are tendința maĭ mare de a se asimila vocalei precedente. —D-sa atribue faptului că curentul expirator este slab pe silaba accentuată, astfel încît îĭ rămîne oarecare putere și pentru silabele neaccentuate, următoarele fenomene: 1. Lungirea cuvîntului la sfîrșit, de pildă între altele rominești *șase, mĭere, fĭere*. 2. Fenomene de sandhi. 3. Fenomene de asimilație și disimilație la vocale. 4. Asimilarea consonantelor dintr-un grup între ele.—Pe lungirea vocalei din silaba accentuată, combinată cu faptul că curentul continuă de a circula între două silabe (deci silabe de plenitudine) bazează D-na R. nașterea sunetului de legămînt (Gleitlaut) între vocale și între consonante.—În special fenomenele de cădere a sunetelor, provocate de puterea mare a curentului din silaba accentuată, și fenomenele de sandhi, provocate de lipsa de putere a curentului în silaba accentuată, alternează și nu sînt niciodată conten

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

Observație. Diftongarea în antepenultima, care se găsește în limbi ce se deosebesc din punct de videre al diftongării penultimei, o consideră D-na R. ca un fenomen a parte, care nu provine din puterea curentului. D-sa nu ni spune însă nimic asupra cauzei care va fi provocat acea diftongare a antepenultimei. Este greŭ de admis însă că fenomene atît de analoage să fi provenind din două cauze deosebite.—*șase*, *mîere*, *fiere* nu sînt fenomene de Lautwandel, ci de analogie.—Cînd vorbește de scăderea plenitudinii vocalelor, pe care o pune pe socoteala puterii curentului expirator, în sensul acela că, cu cît accentul expirator e mai puternic, cu atît creșterea plenitudinii în silabele neaccentuate precedente și următoare este mai puțin posibilă, D-na R. nu spune nimic despre explicarea fiziologică orî psihologică a fenomenului. Probabil D-sa se pune aicî din punctul de videre expus mai sus p. 64, că, atuncî cînd curentul slăbește, se întîmplă o reacție din partea energiei musculare, astfel că crește energiea cu cît scade puterea curentului, și că, de pildă, dacă din cauza puterniculuî curent depe silaba accentuată rămîne numaî puțină putere pentru curentul care articulează un *e* în silaba neaccentuată, energiea musculară cu care se articula acel *e* se mărește prin reacție, pentru a se stabili echilibrul, și *e* se preface în *i*.—Dacă este adevărat că fenomenele înșirate mai sus atîrnă de puterea mare, respectiv mică, a curentului din silaba accentuată, apoî rezultă că dintre limbile romanice limba franceză este aceia care are în silaba accentuată cel mai puternic accent expirator față cu silabele neaccentuate, că adecă în această limbă este cea mai mare deosebire dintre forța mare a curentului din silaba accentuată și forța mică a curentului din silabele neaccentuate, și că această limbă este dintre limbile romanice aceia în care individualitatea cuvintelor este mai mare, în care în cursul vorbirii vorbitorul își dă mai bine socoteală de existența fiecăruî cuvînt a parte. Și aicî D-na R. se deosebește complect de acela ce susține Havet asupra chestiei, Mémoires de la société de linguistique VI, 14: „Le grec abondait en brèves et se parlait avec volubilité; l'accent n'y renseignait guère sur la séparation des mots, les syllabes initiales n'y étaient pas en relief Une phrase grecque, dans la conversation au moins, devait ressembler à un mot unique, long, souple et léger comme un fil, varié et multicolore grâce à la mélodie des syllabes aiguës, mais non articulé ni morcelé par le rythme des syllabes intenses. Une phrase latine, avec ses longues pesantes, avec ses initiales méthodiquement marquées, avec ses aigus toujours pénultièmes ou antépénultièmes, était moins un fil tenu qu'un chapelet à gros grains, formé de masses un peu lourdes, ni trop petites ni trop grandes, uniformes, équilibrées, distinctes et disjointes. Peut-être pourrait-on, dans quelque mesure, comparer cette différence des deux langues anciennes à celle du français et de l'allemand. Nous autres, Parisiens, nous dévidons dix ou quinze syllabes d'un trait, un Allemand n'en dit pas quatre sans marquer une pause et compter en quelque sorte chaque mot qui passe. Aussi un mot allemand est une véritable unité linguistique; chez nous il n'y a de mots que dans l'écriture, et notre langage parlé a pour unité du premier degré la phrase ou l'incise". Pe care să credem? Vorbe, vorbe, vorbe! Lucrurile acestea, dacă le privești din punct de videre al felîuluî curentuluî, nu se pot hotărî cu urechea ci prin înregistrarea mecanică a aparatelor fizicianuluî. Iar dacă le privești din punct de videre al cauzeî schimbărilor, apoî pot primi explicărî contra-

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)

rîi. Dacă ar vrea cineva, din spirit de contradicție, să explice fenomenele de supt acest paragraf tocmai pe dos de cum le explică D-na R., ar reuși într-o clipeală. Eu voiu pomeni un singur fapt. D-sa pune nașterea sunetului de legămînt pe socoteala curentului expirator puternic, care pe deasupra ar mai circula și fără întrerupere între două silabe, prefăcîndu-le pe acestea în silabe de plenitudine. Eu zic din contra: cauza pentru care s-a născut sunetul de legămînt a fost tocmai slăbiciunea curentului. Căci—și mă pun acum din punct de vedere al criteriilor de explicare ale D-nei R.—atunci cînd curentul este slab, se naște o reacție din partea energiei articulației, și într-un cuvînt ca *gendre* de ex. *n* este cu atîta energie articulat, încît limba persistă a rămîne lipită de alveole chiar după ce s-au astupat borțele nasului prin vălul palatului, și se naște atunci un *d* între *n* și *r*. Orî—și acum nu mă mai pun din punct de vedere al criteriilor de explicare ale D-nei R.—curentul e slab în silaba accentuată, alături cu această slăbiciune a curentului există și o indolență în mișcarea organelor articulatorii bucale: în loc să treacă organele răpede și sincronic dela o articulație la alta, așa că odată cu astuparea borțelor nasului prin vălul palatului să aibă loc și desfacerea limbii de alveole și punerea ei în poziția lui *r*, ele trec mai încet și mai incoherent, așa că în vreme ce vălul palatului pregătise deja articulația trebuitoare pentru *r*, limba n-a pregătit încă această articulație. Chestie de indolență! Cine ar putea să-mi facă vreo întîmpinare?

*

In rezumat lucrarea D-nei R. probează că nimic nu-i mai greu în lumea aceasta decît să *explice* cineva lucrurile. D-na R. a învățat o mulțime, a cetit o mulțime de cărți. La sfîrșitul elaboratului său, după ce de altfel în notele din josul paginilor ne trimisese la tot felîul de autorî, face chiar noțița că trebue să renunțe din lipsă de spațiu la înșirarea bibliografiei: „Vom Abdruck der überaus umfangreichen Bibliographie sehe ich aus Platzmangel auf". Și cu toate acestea n-a reușit să explice nimic. Felix qui potuit rerum cognoscere causas!

A. Philippide

BDD-A31770
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.83 (2026-11-08 23:58:27 UTC)